

hranice předsudky lhostejn
ost hranice předsudky lho
stejnost hranice předsudky
lhostejnost hranice předsu
dky lhostejnost hrani
ce předsudky lhostejnost h

Čtvrtletník o migraci a lidských právech
vydává NESEHNUTÍ
Ročník VIII/č. 25, zima 2011

předplatné 16Kč
24 Kč

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Přes

TÉMA: KAVKAZ

SITUACE VNITŘNĚ PŘESÍDLENÝCH OSOB V GRUZII
RUSKO-ABCHÁZSKÝ SPOR O VYTYČENÍ HRANIC

GURAM ODISHARIA:
JE LEPŠÍ ŠPATNĚ MLUVIT
NEŽ DOBŘE BOJOVAT

Vážené čtenářky a vážení čtenáři,

To, že se vydání časopisu PŘES, které právě držíte v rukou, zabývá z velké části Kavkazem, není náhoda. NESEHNUTÍ totiž v letošním roce zahájilo nové aktivity na podporu rozvoje občanských iniciativ a neziskových organizací v Gruzii a Abcházii. Uvnitř tohoto čísla si můžete přečíst například autentickou reportáž o vzdělávacích seminářích, které jsme pro občanské aktivisty a aktivistky, ale i lidi působící v nezávislých médiích na jaře uspořádali v Tbilisi a Suchumi. Šesti organizacím jsme následně zprostředkovali finance pro uskutečnění menších, tematicky rozmanitých projektů – díky tomu probíhá v Gruzii kampaň proti komerční výstavbě na bulváru v centru města Batumi, vzdělávací projekt proti školní šikaně a násilí učitelů vůči dětem v Tbilisi a podpora uprchlíků v regionu Imereti a jejich zapojení do rozhodování na místní úrovni. V Abcházii vzniká platforma na podporu dobrovolnictví, probíhá projekt na ochranu přírody v abchazských horách a děti se účastní vzdělávacího programu o bezpečnosti na silnicích.

Kromě toho v říjnu přijely koordinátorky uvedených projektů na desetidenní studijní pobyt do České republiky. Na tom, že jsme pro ně připravili celou řadu schůzek v neziskových organizacích, návštěvy v redakcích novin a televize či celodenní exkurzi do centra ekologických projektů v Hostětíně, není asi nic zvláštního. Méně obvyklé je, že se společně s tuzemskými studentkami a studenty zúčastnily třídní víkendové školy na témata týkající se občanské společnosti, médií, vědy a ekonomiky (reflexe několika z 16 lektorů víkendové školy připravujeme do příštího čísla PŘESu). Vystoupení v přímém přenosu zpravodajské relace České televize pro ně bylo jistě také zajímavým zážitkem. Co nám ale ještě dlouho bude vyvolávat spokojený úsměv na rtech je fakt, že se počáteční vzájemná ostražitost a nejistota Gruzínek a Abcházek postupně změnila nejen v zájem o navázání spolupráce, ale možná i v přátelství. Věříme, že si po přečtení tohoto čísla časopisu budete společně s námi přát, aby je v tom jejich krajané a krajaneky následovali.

Zdáleka ne všechny články tohoto čísla jsou ale jen o naší činnosti na Kavkaze – dozvíte se také, jak vznikly tamní konflikty týkající se území Abcházie a Jižní Osetie, a poodhalíme Vám rovněž situaci uprchlíků v regionu; rozhovory s rozvojovými a humanitárními pracovníky a pracovníci Vám osvětlí, jak v oblasti pomáhají uprchlíkům (a nejen jim) Člověk v tísni a Norský uprchlický výbor. Pro tematické zpestření jsme přidali i příjemné čtení o alternativní hudební scéně v Gruzii.

Kromě toho se věnujeme také pravidelným rubrikám, jako je profil slavného uprchlíka či zákulisní novinky a reflexe z projektu Multikulti Challenge: Accepted.

Zajímavé a příjemné čtení Vám přeje

Martin Hyňa

Koordinátor projektu podpory občanské participace a nezávislé žurnalistiky na Kavkaze

OBSAH

■ Alternativní zpravodajství	3
■ Téma: Kavkaz	
Abcházie, Gruzie, Osetie: Kdo, Kdy, Kde a Proč?	4
Situace vnitřně přesídlených osob v Gruzii	7
Manana Dardžania: Všechno závisí na tom, kam se Gruzie vydá, jaká země to bude (rozhovor)	8
Petr Kostohryz: Těžko si představit jinou podobně naplňující práci (rozhovor)	10
Jak udělat seminář na Kavkaze (reflexe)	14
■ Slavní uprchlíci/uprchlice	
Guram Odisharia: je lepší špatně mluvit než dobře bojovat	17
■ Analýza	
Rusko-abcházský spor o vytyčení hranic	18
■ Kultura	
Přehled nad Gruzínskou alternativní hudbou	20
■ Multikulti Challenge: Accepted!	
Nahlédněte pod pokličku projektu	22
Workshopy na školách – zkušenost, pozitiva a úskalí (reflexe)	22
■ Představujeme	
Člověk v tísni a jeho aktivity na Kavkaze	24

PETR KOSTOHRYZ: TĚŽKO SI PŘEDSTAVIT JINOU PODOBNĚ NAPLŇUJÍCÍ PRÁCI

Petr Kostohryz působí od ledna 2010 v Tbilisi jako hlavní koordinátor programu humanitární pomoci Norského uprchlického výboru (Norwegian Refugee Council, www.nrc.no) pro oblast Kavkazu. Výbor poskytuje podporu uprchlíkům a vnitřně přesídleným osobám, kterých je v oblasti v důsledku proběhlých násilných konfliktů bezmála čtvrt milionu. V rámci poskytovaných služeb, kterých každoročně využívají tisíce lidí, se snaží zejména řešit jejich obtížné bytové podmínky, poskytuje jim poradenství týkající se jejich majetkových a občanských práv a pořádá vzdělávací programy pro děti, mládež i učitele. V následujícím rozhovoru jsme se vedle situace běženců v této problematice oblasti zeptali také na zkušenosti a zážitky z práce humanitárního pracovníka v terénu či na postřehy o konfliktu, ke kterému zde došlo a jehož následky ještě zdaleka nejsou překonány.

Petr Kostohryz: „Více mě baví humanitárka než rozvojovka.“

Jak jsi se k takové práci dostal? Měl jsi předtím zkušenosti s podobnou prací z jiných oblastí?

V neziskovém sektoru se pohybuji od roku 1992 a o problematiku lidských práv a vzdělávání se tedy zajímám už téměř 20 let. Po skončení civilní vojenské služby v organizaci Člověk v tísni na začátku roku 2002 mi bylo nabídnuto místo vedoucího mise v Čečensku. Odjel jsem původně na rok, nakonec zůstal téměř čtyři roky a posléze působil v Ázerbajdžánu, Afghánistánu a Pákistánu a nyní druhý rok v Gruzii. Po Člověku v tísni jsem pracoval v UNHCR (Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky) a teď šestým rokem v NRC. Práce v humanitární organizaci má primárně manažerskou povahu – momentálně se vlastně jen starám o to, aby ostatní kolegové dělali svou práci (smích). S napětím a pracovním tempem třeba v Afganistánu se to nedá srovnat.

Jakým nejvážnějším problémem podle Tebe uprchlíci a vnitřně přesídlené osoby v Gruzii musí v současné době čelit? A zlepšuje se dostatečně během času jejich postavení?

Hlavním problémem každého běžence na světě je nemožnost vrátit se domů, což platí i v Gruzii, kde navíc víra v návrat dostala zásadní trhlinu rusko-gruzínskou válkou v srpnu 2008. Jakkoli je každá válka obrovským společenským traumatem, tato alespoň vrátila Gruzii na geopolitickou mapu světa a v neposlední řadě vyvolala obrovskou vlnu solidarity, nejen uvnitř Gruzie, kde se uprchlictví vlastně poprvé stalo společenským tématem, ale i v mezinárodním kontextu. Do země přiteklo v půjčkách a grantech 4,5 mld. dolarů, což byly téměř dva roční rozpočty. Gruzínská vláda se do té doby jen neochotně pouštěla do jakýchkoli aktivit připomínajících integraci s obavou, že jestliže se běženci integrují, nikdo se nebude chtít vracet domů a ztracená území budou ztracena navždy. S novou vlnou vnitřních přesídlenců z Jižní Osetie v srpnu 2008 se téma integrace posunulo z papírových deklarací ke konkrétním činům a do dnešního dne zhruba 20,000 rodin dostalo vlastní střechu nad hlavou a k ní odpovídající majetkoprávní dokument. Před měsícem byla například dokončena stavba obytných domů v černomořském přístavu Poti, kde více než 1,000 nových bytů čeká na vnitřní přesídlenec momentálně žijící ve zchátralých a vybydlených kolektivních centrech. Je to vlastně poprvé, kdy se gruzínská vláda jala problém přesídlenců systematicky řešit, protože na začátku devadesátých let nebyla Gruzie funkčním státem a většina obyvatel na tom po rozpadu SSSR byla podobně špatně, bez ohledu na to, jestli se jednalo o běžence či nikoli, takže se každý musel nějak postarat sám o sebe.

Ani dnes není samozřejmě vše perfektní a největším problémem gruzínské společnosti, který ve větší míře zasahuje právě vnitřní přesídlenec, je ekonomická situace země. Většina běženců žije z vlastních zahrádek a sociálních dávek, které jsou asi 300 Kč na osobu a měsíc. Oficiální nezaměstnanost je 16%, záleží však na metodice výpočtu a reálná nezaměstnanost se odhaduje kolem 50%. V průzkumech veřejného mínění po válce v roce 2008 se mezi nejpálčivějšími problémy země objevovala bezpečnostní situace a územní celistvost, dnes jim však jasné vévodí ekonomická situace a problém nezaměstnanosti. Podle některých průzkumů se považuje za nezaměstnané až 75% respondentů, což spíše znamená, že jen asi čtvrtina má trvalý dlouhodobý příjem, zatímco zbytek žije z dočas-

Rodinka azerských uprchlíků z Karabachu, které jsme postavili dům ve vesnici Yuhari Kurdmahmuldu v okrese Fizuli (srpen 2007). Foto: Iva Zimova.

ných výdělků a drobného zemědělství.

Je spravedlivé podotknout, že nefunkčnost gruzínského státu trvala víceméně do tzv. Růžové revoluce v listopadu 2003, ze které vzešla současná vládní garnitura. Když jsem byl v létě 2003 poprvé v Tbilisi, měli jsme elektřinu jen několik hodin denně a v zemi vládla anarchie a oligarchové. Za posledních osm let se mnohé změnilo – nejen ohledně elektřiny, se kterou bývají problémy jen při bouřkách. Třeba gruzínský boj s korupcí je často dáván za příklad post-sovětské reformy, kterou jí všechny okolní země mohou jen závidět. Na druhou stranu znamenal nástup nového režimu významné zhoršení vztahů s Ruskou federací, která zakázala dovoz gruzínské produkce, zejména ovoce, vína, či minerálek. Jen ve vinařství, kde 80 % gruzínského exportu proudilo do Ruska, tak přišly o práci tisíce lidí.

Dalším problémem je nereformované školství a omezený přístup k bezplatnému, kvalitnímu zdravotnictví. Zatímco první se od sovětských dob změnilo jen málo, druhé si vláda nemůže dovolit a na částečnou bezplatnou lékařskou péči mají nárok jen ti nejchudší z chudých – což neznamená, že by si ji ostatní mohli bez problémů dovolit.

Jak vnímají vnitřně přesídlené osoby ti "nepřesídlení"?

K první vlně uprchlictví došlo těsně po rozpadu Sovětského svazu, kdy stát nefungoval a běžencům mohli pomoci buď jejich blízcí nebo humanitární

organizace. Každý se staral zejména o to, jak nakrmit sebe a své blízké, jak přežít zimu. Situace se sice postupně změnila, ale i v naší tbiliské kanceláři před deseti lety zazvonili na dveře dva pánové v kuklách a s pistolí v ruce. Po Růžové revoluci nastal zásadní zlom, ale téma běženců se doopravdy dostalo na pořad dne až s válkou v srpnu 2008, během níž bylo nuceno opustit své domovy asi 130 tisíc lidí. Většina se od té doby mohla vrátit, ale téma zůstalo, stejně jako vlna solidarity běžných obyvatel s uprchlíky, která se však přirozeně pomalu vytrácí, což je primárně spojeno s domněnkou, že se v některých oblastech věnuje běžencům relativně příliš mnoho pozornosti. Některé vnitřně přesídlené osoby mají například nárok na finanční kompenzaci ve výši 10 tisíc dolarů, vlastně je to jakýsi jednorázový příspěvek na bydlení. Mnoho neběženců ale bydlí v podobně žalostných podmínkách a logicky si kladou otázku, proč by podobný příspěvek neměli dostat i oni.

Nedávno jsme vzpomněli třetí výročí srpnové války a je nejvyšší čas přejít od programů, které se specificky zaměřují na vnitřní přesídlené, k širším komunitním či regionálním projektům, které jsou založeny na konkrétních potřebách lidí bez ohledu na to, jaký má kdo status. Vlastně jsme se posunuli od humanitární k rozvojové pomoci, což je i důvod k tomu, že se NRC, coby primárně humanitární, nikoli rozvojová, organizace, chystá na Kavkaze během dvou let skončit. K tomu je samozřejmě potřeba, aby se objevili tradiční rozvojovkáři, byla posilována role a kompetence vlády, která doufejme následně bude schopná i dostatečně ekonomicky silná k tomu, aby mohla plně zajistit potřeby všech svých obyvatel, včetně vnitřních přesídlených.

Pouliční prodej pečiva, Gruzie 2011. Foto: Lenka Hradecká.

Jak bys zhodnotil přístup gruzínských a abcházských úřadů k problematice uprchlíků a vnitřně přesídlených osob?

Potřeba mezinárodní humanitární pomoci vesměs všude vyplývá z toho, že vláda konkrétní země nemůže nebo nechce řešit potřeby vlastních obyvatel, případně uprchlíků. Nezřídká je vláda příčinou či spoluviníkem humanitární krize, takže spolupráce vážne. V případě Gruzie tomu naštěstí tak není a naše spolupráce s gruzínskými úřady na všech úrovních je v rámci možností velmi dobrá; ve srovnání s jinými zeměmi, kde pracujeme, bych téměř řekl, že výtečná. I když je spusta témat, na kterých se neshodneme, a nezřídká máme různé priority, strategii máme společnou - NRC je jedním ze spoluautorů vládní Strategie pomoci vnitřním přesídlencům - a společně i často řešíme konkrétní problémy. Co se naší práce v Abcházii týče, i tady nacházíme dost podpory k tomu, abychom mohli normálně fungovat.

Podporují řešení problémů uprchlíků a vnitřně přesídlených Gruzínů žijících v zahraničí?

Na rozdíl od arménské nebo azerbajdžánské diaspory je ta gruzínská dost roztržštěná a podpůrné systémy spíše fungují mezi rodinnými příslušníky. Přesná čísla pracovní migrace z Gruzie jsem nikde neviděl, nikdo nicméně nepochybuje, že v zahraničí pracuje značná část obyvatel, což zahrnuje i velké procento vnitřních přesídlenců z Abcházie a Jižní Osetie. Tradiční destinací pracovních migrantů bylo vždy Rusko, kde spousta Kavkazanů včetně Gruzínů pracovala na stavbách či obchodovala se vším možným. Ochlazení rusko-gruzínských vztahů před sedmi lety mělo ale vliv i na nelegální pracovní příležitosti a mnoho Gruzínů bylo nuceno Rusko opustit. V posledních letech naopak stoupla ženská pracovní migrace z Gruzie do zemí EU, kde pracují jako vychovatelky či pomocnice v domácnosti.

Jak se vám daří pracovat v tak politicky vypjatém prostředí, jako je Abcházie?

Podstatou humanitární práce je to, že se snažíme pomoci tam, kde je potřeba, bez ohledu na vyznání či etnickou příslušnost našich klientů nebo na politické ambice vlád. Proto jsme do války v roce 2008 pracovali i v Jižní Osetii (od té doby nám jihoosetínské úřady nedovolily vstup) a od roku 1998 pracujeme v Abcházii. Protože jsme orga-

Chodba školy v jižní Abcházii (vesnice Nizni Bargebi), kterou jsme nedávno dodělali (květen 2011). Foto: Petr Kostohryz.

nizace pracující s uprchlíky a vnitřními přesídlenci, jsou naše abcházské projekty vesměs realizovány v okrese Gali, kde primárně žijí Mingrelové, což je gruzínská etnická podskupina, která je ze strany Abcházie nezřídká označována za pátou kolonu gruzínských teritoriálních zájmů. Naše abcházské programy jsou proto maximálně transparentní, aby abcházské úřady i gruzínská vláda nemohly mít nejmenší pochybnosti o humanitární povaze našich projektů, které jsou založeny na akutních potřebách lidí, kterým pomáháme, nikoli na politických ambicích stran abcházského konfliktu. Přesto čelíme opakovaným snahám o politizaci naší práce i tlaku a kontrole z obou stran, když si některá z nich pomyslí, že je potřeba nás z jakéhokoli důvodu postavit na své místo, což ale

v naší práci není nic neobvyklého. Zatím se nám spolu s ostatními organizacemi nicméně daří přesvědčit politiky, že naše přítomnost v Abcházii je potřeba a že politické spory je třeba řešit jinak a jinde.

Co spolupráce s dalšími mezinárodními organizacemi? Koordinujete své aktivity bez problémů, nebo dochází i k nějakým sporům?

V Abcházii působí několik agentur OSN a 5 až 6 nevládek; společně jsme formalizovali Strategické partnerství pro Abcházii, pod jehož hlavičkou se humanitární programy uskutečňují. Máme tedy k sobě programově i fyzicky – naše kanceláře v Gali jsou vedle sebe – blízko a i když se nemusíme vždy každý s každým souhlasit, spolupráce je velmi dobrá. NRC má v Abcházii momentálně přes 30 místních zaměstnanců a dva cizince, takže patříme k největším zaměstnavatelům v Gali.

Vidíš nějakou perspektivu pro řešení gruzínsko-abchazského a gruzínsko-jihoošetinského konfliktu?

Jakožto humanitárnímu pracovníkovi mi příliš nepřísluší komentovat politické dění. Jen od jakékoli vlády očekávám, že si spíše dříve než později vezme problémy uprchlíků a vnitřních přesídlenců, tj. vlastních občanů, za své a učiní vše pro to, aby naše přítomnost dále nebyla třeba. Řešení konfliktů na jižním Kavkaze závisí na politických a asi má smysl podotknout, že od chvíle, kdy abchazskou a jihoošetinskou nezávislost uznala Ruská federace, člen Rady bezpečnosti OSN, se rozdílné pohledy na možnosti řešení konfliktů spíše oddálily, než přiblížily. Zároveň je třeba si uvědomit, že v Abcházii za poslední dvě desetiletí vyrostla nová generace, která má pramálo vztahů s Gruzií a vědomostí o ní, a že po válce v devadesátých letech neproběhl žádný proces usmíření mezi stranami konfliktu, bez kterého se situace dále pohne jen velmi pomalu a stěží.

Jak vnímáš Rusko jako Petr a jak vnímáš Rusko z pohledu profesního?

Považuji se za rusofila a Rusko mám moc rád. Ač jsem na jihu Ruské federace strávil téměř čtyři roky, trochu mě mrzí, že tu zemi dost neznám. Může si za to ale zčásti sama, protože je tak velká. Občas se zapletu do debat na téma současné Rusko a právě proto, že mám tu zemi rád a mám v ní spoustu kamarádů, nemohu být nekritický k některým tendencím ruského vývoje. Podobně jako se člověk cítí ve vztahu k vlastní zemi. České vnímání Ruska mi nicméně přijde veskrze černobílé, ve stylu všechno nebo nic: buď jsou komentátoři kritičtí ke všemu, co se v Rusku šustne, nebo naopak vše obdivují, a jedna skupina druhou nemá příliš v lásce. Když jsem před lety odjížděl do Čečenska, myslel jsem si, že je vcelku jasné, kdo je dobrý a kdo zlý, kdo je hrdina a kdo srab, ale záhy mi došlo, že čím déle někde působíte a čím více se o konkrétní zemi či pozadí konfliktu dozvídáte, obrázek spíše šedne a jednoznačné pravdy ubývají, protože všude jsou lidé dobří a špatní a pro zprvu málo pochopitelné činy nezřídka existují vcelku logické motivy. Sám sebe řadím mezi ty šedě vidící i co se Ruska, potažmo Gruzie, týče. Snad z toho nebudu mít šedý zákal (smích).

Můžeš uvést jeden svůj nejkrásnější a nejstrašnější zážitek za dobu, kdy na Kavkaze působíš?

Těžko si představit jinou podobně naplňující práci,

takže krásných zážitků mám spoustu. Strašných též dost, ale o ty se nerad dělím, protože většinou přidávají humanitární práci zbytečný punc hrdinství, který nemám příliš rád – asi proto, že jsem humanitárních pseudohrdinů nemálo potkal a vesměs ta setkání byla hrozná. Ale zpět k zážitkům. Za těch devět let, co jsem pryč z Česka, jsem se podílel na programech, které pomohly stovkám tisíců lidí, a každé srovnání před a po, třeba když někomu postavíte dům nebo někde opravíte školu, je nesmírně pozitivní a nezřídka velmi emotivně nabitě. Když si mám vzpomenout na konkrétní zážitek, vybaví se mi nenadálé přání grozněnských dětí k mým třicátým narozeninám (strýčku Pjotře, děkujeme, že jste nám opravili školu), které mi přichystali kolegové, nebo výlet do jedné podhorské čečenské vesnice, kde na mě najednou někdo křičí: „Petře, Petře, jseš to ty?“ Dotyčná byla z jedné z tisíců běženeckých rodin, které jsem pomohl se vrátit z ingušského stanového tábora domů, a popovídali jsme si jako staří známí. Podobných nečekaných, příjemných setkání bylo opravdu hodně, jako je nicméně i setkání nepříjemných. Když pracujete v potenciálně nebezpečném prostředí, dříve nebo později se vám stane, že se ocitnete ve špatný moment na špatném místě, takže i mně se párkrát stalo, že kulky létaly nepříjemně blízko. Nikdy to ale nebylo tak strašné, jako když se dozvíte, že už nikdy nevidíte kolegu, kamaráda, nebo známého. Takových zážitků bylo též bohužel nemálo.

Martin Hytha

Koordinátor projektu podpory občanské participace a nezávislé žurnalistiky na Kavkaze

ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE VS. HUMANITÁRNÍ POMOC

Jaký je vlastně rozdíl mezi „rozvojovkou“ a „humanitárkou“ – tedy rozvojovou spoluprací a humanitární pomocí, o nichž hovoří Petr Kostohryz? Humanitární pomoc je zpravidla krátkodobá a řeší náhlý výrazný propad životní úrovně v určité oblasti, většinou buď v důsledku přírodní katastrofy (např. sucho, povodně, zemětřesení, hurikány), nebo když lidé přestanou mít pod kontrolou svou činnost (zpravidla jde o válečné konflikty, ale může to být třeba i havárie jaderné elektrárny). Cílem „humanitárky“ je záchrana lidských životů, zajištění základních životních potřeb, jakými jsou voda, jídlo a přístřeší a poskytnutí hygienické a zdravotnické pomoci. Typickými humanitárními organizacemi jsou například Mezinárodní výbor Červeného kříže nebo Lékaři bez hranic.

Rozvojová spolupráce je oproti tomu dlouhodobá snaha řešit širokou škálu problémů rozvojových zemí, zejména snížit chudobu, zvýšit úroveň vzdělání, zlepšit zdravotní stav obyvatelstva a stav životního prostředí. Patří sem ale také úsilí o demokratizaci společnosti, odstranění nerovnosti či zavedení principů dobrého vládnutí. Rozvojovou spoluprací se zabývá Člověk v tísni, Oxfam nebo Charita, tyto organizace mají ale zároveň i projekty humanitární pomoci. A jak se můžete dočíst na jiných místech tohoto časopisu, rozvojovou spoluprací dělá i NESEHNUTÍ.